

Vikingerne i dansk kultur

Else Roesdahl

Fortid og Nutid juni 1994, hefte 2, s. 158–172.

Siden begyndelsen af 1800-årene har »det oldnordiske« – i stigende grad personificeret i begrebet *vikingerne* – indgået som en fundamental del i danskernes nationale, historiske bevidsthed. Else Roesdahl skitserer i denne artikel hovedlinjerne i vikingebegrebets udvikling og skiftende rolle. Artiklen gengiver Else Roesdahls festtale ved Aarhus Universitets årsfest den 11. september 1993.

Else Roesdahl, f. 1942, cand.mag. i historie og nordisk arkæologi, docent i middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet. Har bl.a. været projektleder for Nordisk Ministerråds og Europarådets udstilling *Viking og Hvidekrist. Norden og Europa 800–1200*, vist i Paris, Berlin og København 1992–1993. Tildelt Aarhus Universitets 50-års Jubilæumsfonds hæderspris 1993 som anerkendelse af sin forskning inden for middelalderarkæologien.

Det er nu 1200 år siden det, vi i dag kalder vikingetiden, begyndte. Det var, da skandinaver år 793 plyndrede Lindisfarne kloster ved Nordenglands kyst. Begivenheden udløste chok i den vest-europæiske kristne verden og blev anset for Guds straf, varslet af naturulykker. Den angelsaksiske Krønike taler om hvirvelvinde og lyn, ildsprudende drager og hungersnød og fortsætter: ... og lidt efter i det samme år, den 8. juni, ødelagde hedenske mænds hærgninger jammerligt Guds kirke på Lindisfarne med plyndring og mord.

Det var optakten til to et halvt århundrede, hvor danskere og nordmænd og svenskere satte spor over store dele af Europa og udførte bedrifter som erobringen af Paris i 800-årene, af hele England i begyndelsen af 1000-årene, bosættelser i England, Irland, Normandiet og Rusland, opdagelsen og bebyggelsen af Færøerne, Island og Grønland, rejser til Amerika, og meget mere. Vikingerne er i dag en del af mange landes fortid.

I Danmark og i de andre skandinaviske lande var vikingetiden den store brydningstid, hvor grunden til de nuværende riger blev lagt, og hvor forbin-

delserne med det øvrige Europa blev tætte. Meget, som længe havde været kendt dér, fik nu fodfæste her, bl.a. byer, kristendommen og det latinske alfabet. Det nye kom væltende ind, på godt og ondt, og man måtte tage stilling til det.

Set med nutidsøjne er vikingetiden herhjemme både en slutning og en begyndelse: den er slutningen på den »forhistoriske« tid, og begyndelsen på »historisk« tid. Det er her, vi begynder at få samtidige skrevne oplysninger med navne på personer (som Regnar Lodbrog, dronning Thyre, Knud den Store) og viden om faktiske begivenheder. Tilmed kan man læse om det i en fremragende nordisk digtning og litteratur, som blev til, eller blev skrevet ned, kun et par hundrede år senere: i skjaldedigte og eddadigte, i norrøne sagaer og historieværker. Her kan man også hente viden om vikingetidens såkaldt hedenske religion: om Odin og Thor, Frej og Freja, Balder og Hejmdal og alle de andre guder, og om det før-kristne livssyn. I de sidste godt hundrede år er så arkæologien kommet til, med vikingeskibe, vikingebørge, broer, byer, kunst og efterhånden også meget, der

fortæller om hverdagslivet. Næsten hvert år kommer der spændende fund, som pressen straks er parat til at fejre.

Det er baggrunden for, at vikingerne fascinerer, i ind- og udland. Lige siden renæssancen har de været genstand for forskning. De er også brugt nationalpolitisk og udenrigspolitisk, og de indgår på diverse måder i dansk kultur. Gennem tiden er de især trukket frem i de perioder, hvor der var brug for klargøring af national identitet og fokus på dansk selvværd og rødder, og for nord-europæisk modspil mod sydeuropæisk kultur. I alle lande har det altid været fortidens store perioder, man gerne spejlede sig i.

I dagens Danmark er det også især vikingetiden, der bruges i de sammenhænge. Det var her, *vi* nåede længst ud i verden, og hvor det gav mest genlyd. Interessen er stor og bred. F.eks. er der på hovedbiblioteket i Århus over 150 bogtitler, hvori ordet *viking* indgår: de omfatter alt – fra oplysende børnebøger, tegneserier som Asterix, til romaner, videnskabelige værker og oversigtsbøger. Desuden er der masser af bøger om nordiske guder og helte og om digtning og livssyn, med titler derefter. Og udstillinger med vikinger trækker fulde huse i ind- og udland.

I mange sammenhænge er *viking* et magisk ord, og den voksende udenlandske interesse (i sommeren 1993 talte jeg 16 forskellige vikingebørnebøger i British Museums butik) stimulerer den danske og nordiske interesse – og også brugen af vikinger i reklamer for nordiske produkter i ind- og udland. Vikingeskibe og vikingehjelme (altid med horn) og vikingenavne knyttes i dag til alt muligt: lige fra oliefelter i Vesterhavet til SAS' flynavne, og fra tændstikker og blyanter til øl, pølser og lotto.

For at forstå et fænomen som den aktuelle vikingelyst kan det være nyttigt at anlægge en historisk synsvinkel. Og jeg skal nu give et rids af den danske baggrund. Den er til dels igen et

produkt af europæiske strømninger – men det er en anden historie.

Først selve ordene *viking* og *vikingetid*. I dag har mange en nogenlunde afklaret ide om, hvad en viking er: det er et menneske fra Skandinavien, som levede i vikingetiden, dvs. fra ca. år 800 til 1050. Men betegnelsen *viking* bruges også om visse nutidsmennesker, nemlig den slags, der har »vikingegenskaber«, som fremdrift og uforfærdethed – f.eks. vinterbadere og eksportchefer. Ordet *viking* har klar klang, og det bruges i dag i mange sprog i samme betydning som hos os.

Men i nyere dansk kan vi kun følge ordet 200 år tilbage, til begyndelsen af 1800-årene, nationalromantikens tid. Da kom det igen ind i vort sprog via de islandske sagaer. Ludvig Holberg og et par andre brugte det et par gange i 1600- og 1700-årene, i norske forbindelser. Ellers skal vi helt tilbage til selve vikingetiden for at finde det. Da havde det, så vidt vi ved, betydningerne søkrieger, sørøver og hærfærd til søs, sørveri – vikingetogt. Det er kun i islandsk og måske i norsk, at ordet *viking* altid har været brugt.

Hvordan og hvornår ordet først er opstået, ved man ikke, og om det oprindeligt havde noget at gøre med skandinaver, er uvist. Men man ved, at *viking* kendes i angelsaksisk allerede i 600-årene, flere hundrede år før vikingetiden, sammensat med *sceadan*, i betydningen sørveri, og her foregik det i Middelhavet. Overalt var det i 1800-årene, med romantikkens dyrkelse af fortiden, at brugen af *viking* tog fart.

Det var også i 1800-årene, at de mange ordsammensætninger med *viking* opstod, som vikingefærd, vikingesånd, vikingeskib og *vikingetid*. Det sidste slog igennem på dansk så sent som i 1873, da den store arkæolog J.J.A. Worssaae udgav sin lille folkebog *De danskes Kultur i Vikingetiden*.

Samspil mellem politisk-national brug af fortiden og udforskningen af den

Hunnestadmonumentet, Skåne, gengivet i Ole Worms store runeværk *Danicorum monumentorum libri sex* fra 1643. Kun tre af stenene er bevaret (nr. 1, 2 og 4). De er nu opstillet foran »Kulturen« i Lund.

ser vi allerede i vort første store historieværk, Saxos *Gesta Danorum*, Danernes Bedrifter, fra omkring år 1200. Saxos fortæller sådan: *Eftersom andre Folkefærd plejer at sætte en Ære i de Bedrifter, de har udført, og at have Glæde af at mindes deres Forfædre, kunde Danmarks Ærkebiskop Absalon, som altid brændte af Iver efter at forherlige sit Fædreland, ikke finde sig i, at Danskerne skulde savne et saadant Mindeskraft og berømmeligt Eftermæle, hvorfor han, da andre vægrede sig ved at paatage sig dette Arbejde, paalagde mig, den ringeste af hans Tjenere, at skrive den danske Krønike.*

Foruden om ældste middelalder og vikingetid havde Saxo et stort stof om sagnkonger og helte fra tiden forud: historierne om kong Dan, kong Skjold, Rolf Krake, Roar og Helge og alle de andre. Til langt ind i 1800-årene spillede den såkaldte sagnetid en lige så stor rolle for det nationale som vikingerne. Alle hørte til i Hedenold – den hedenske oldtid. Begrebet vikingetid eksisterede endnu ikke.

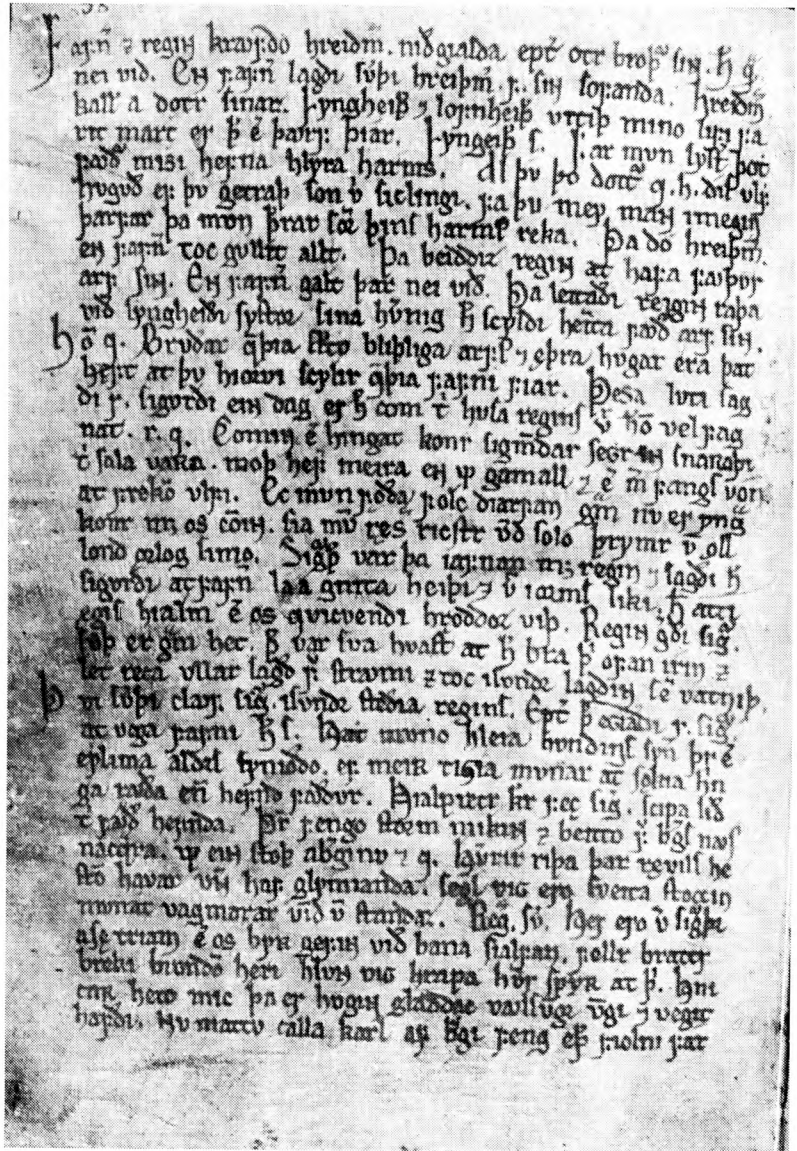
I Danmark begyndte studier af fortiden for alvor i renæssancen, med humanismens fremvækst. En systematisk

indsamling, bearbejdning og publikation af viden kom i gang, og den lærde interesse blev støttet af interesserede konger. I første omgang var det Saxo, som gav stof. Hans værk var blevet trykt i Paris i 1514. Men bogen var på kunstfærdigt latin, og først efter at den i 1575 var oversat til dansk, kunne den rigtigt bruges herhjemme. Og det blev den – også i kunsten.

I slutningen af 1500-årene lod Frederik II fremstille de berømte Kronborgtapeter med billeder af danske konger fra ham selv og helt tilbage til den meget sagnagtige begyndelse. Og omkring 1640 iværksatte Christian IV et stort program med historiske malerier, også til Kronborg, samt tegninger bestemt til udgivelse i bogform, med scener tilbage til de ældste tider, baseret på bl.a. Saxos historier. Men den flotte plan fik en krank skæbne. Malerierne blev svensk krigsbytte i 1658, så nu hænger »Harald Blåtands dåb« og de fleste andre i Sverige. Og tegningerne – de fik først deres bog for et par år siden.

Den historiske ekspertise bag det forliste projekt var vistnok Ole Worm, læge og oldforsker. Han var en stor samler af genstande og viden, og blandt hans

Side fra håndskriftet *Codex Regius af Ældre Edda*. Dette håndskrift, en afskrift fra ca. 1270, rummer nordiske gude- og heltedigte og er eneste kilde for næsten dem alle, bl.a. *Hávamál* (Den Højes Tale) og *Völuspá* (Vølvens Spådom). På den her afbildede side findes en del af digtet om *Sigurd Fafnersbane*. Manuskriptet blev af den islandske biskop *Brynjólfur Sveinsson* skænket til kong *Frederik III* i 1662 – deraf navnet. I dag opbevares det på *Stofnun Arna Magnússonar, Reykjavík*. Gengivet efter værket *Islandske håndskrifter og dansk kultur*.

mange fortjenester er seksbindsværket *Danicorum monumentorum libri sex* fra 1643 om danske runesten, samt andre runestudier og publikationen af det første af guldhornene. Worm samarbejdede også med islændinge og samlede på islandske håndskrifter.

1600-årene og begyndelsen af 1700-årene var nemlig tiden for de store indsamlinger af islandske håndskrifter. I modsætning til Saxo var de på oldnordisk, og de blev en guldgrube af ny vi-

den om Danmarks og Nordens fortid, herunder gammelnordisk sprog, digtning og livssyn. Siden gav de stof til begrebet *Norden*. København var jo hovedstad for både Danmark, Norge og Island, og en strøm af håndskrifter kom til byen via islandske opkøbere, hvoraf den mest berømte er Arne Magnusson, død 1730. Hans samling blev grundstammen i Det Arnamagnæanske Institut; nu er mange af håndskrifterne som bekendt tilbage på Island. Meget blev

reddet i de hektiske indsamlingsår, og ny viden blev hurtigt spredt til Europas samlere og lærde. Der er sus af begejstring i kollegernes breve til hinanden, når nyt dukkede op.

1700- og 1800-årene blev de store tekststudgivers, oversættelsers, fortolknings og Danmarkshistoriers tid. Der var allerede udgivet en del på dansk, da nationale strømninger fra midten af 1700-årene begyndte at gøre sig gældende. Men der var brug for meget mere og for sammenfatninger. Bl.a. historikeren P. F. Suhms kolossale produktion fik stor betydning her. Mange ville nu have fokus på hjemlig kultur og hjemlig historie, i reaktion mod især det græsk-romerske og det franske, og også mod det tyske. Fra nu af og i over hundrede år var det velset, at kunstnere anvendte fædrelandshistoriske eller nordiske motiver. Kærligheden til fædrelandet skulle styrkes. De nye motiver kom efterhånden i brug både i billedkunst og skulptur, i teater, ballet og litteratur, i kunsthåndværk og arkitektur. Overalt. Og det er interessant, at mange af de bedste ting er skabt, mens kunstnerne befandt sig i udlandet.

Med Struensees fald i 1772 og Guldbergs magtovertagelse kom der rigtigt gang i det nationale. Loven om indfødsretten fra 1776 er et symptom. Og næste år kom Ove Malling's indflydelsesrige bog: *Store og gode Handlinger udført af Danskere, Nordmænd og Holstenerne*, på 734 sider. Den var bestilt som opdragende skolebog til landets latin-skoler, men blev også brugt af kunstnere. Her var rigeligt med gode personer, også fra sagntid og vikingetid.

Fra samme tid stammer Nicolai Abildgaards fremragende lille billede med mytologisk motiv *Ymer dier koen Ødhumbla* – malet i Italien. 1770'erne så også digteren Johs. Ewalds populære stykker med oldnordisk motiv: sørgespillene *Rolf Krage* og *Balders død*, og vi fik det mærkelige monument *Julianehøj ved Jægerspris*. Det var en stor gravhøj,

udgravet og monumentaliseret på foranledning af minister Guldberg og tilgænet enkedronning Juliane Marie. Den blev bl.a. prydet med syv støtter til minde om konger og helte fra sagntid og vikingetid og fik lidt senere en norsk runesten på toppen. Billedhuggeren Wiedewelt, der var meget optaget af oldnordiske motiver, var aktiv her. Men for den visuelle kunst var de oldnordiske motiver svære, for man stræbte efter at fremstille tingene korrekt. Og ingen vidste jo, hvordan personer, dragter, udstyr osv. fra sagntid og vikingetid havde set ud, og der var heller ingen tradition at støtte sig på. Først langt ind i 1800-årene var arkæologien så vidt, at den kunne bistå med rekvisitter. Kunstnerne måtte lade sig inspirere af de skrevne historier og af det luftige begreb »nordisk ånd«. Resultatet blev selvfølgelig tit kopiering af klassiske omgivelser og personer, eller en sammenblanding af forhåndenværende søm. I realiteten støttede malerkunsten sig tit til teateropførelser, hvor man følte en langt større kunstnerisk frihed. Det var dér brugen af vingede, og siden hornede hjelme tog fart. Men de danske malere og tegnere var normalt moderate. Det store udstyr og den helt storladne dramatik finder man mere af i norsk og svensk, og i engelsk kunst.

De oldnordiske motiver blev heller aldrig særlig vigtige i dansk billedkunst, og det blev tit diskuteret, om de var gode inspirationskilder eller hæmsko. Thorvaldsen f.eks. var helt uinteresset, også selv om den store Oehenschläger i en festtale, da Thorvaldsen besøgte København 1819–1820, bl.a. fremførte: *en Bøn har jeg dog, som jeg troer de fleste dele: Tænk imellem på Nordens gamle Gudeskare, på de første herlige Forestillinger af et Folk, fra hvem du stammer....* Det rørte ikke Thorvaldsen.

Oplysningstidens interesse for fortiden fortsatte med nationalromantikken i 1800-årene og blev nu yderligere styr-

ket af skandinavismen og af århundredets mange nationale problemer og katastrofer: Slaget på Rheden i 1801; englændernes bombardement af København og tabet af flåden i 1807; tabet af Norge i 1814 efter Napoleonskrigene; Treårskrigen mod slesvig-holstenerne og Preussen i 1848–1850 og tabet af hele Slesvig og Holsten i 1864, efter tilbageførelsen fra den gamle grænsevold Dannevirke. Der var brug for national og nordisk oprustning, et spørgsmål om kulturel overlevelse. Videnskab, kunst, folkeoplysning, magthavere, politiske forhold og tidsånd inspirerede hinanden og spillede sammen på en måde, der vist aldrig før eller siden er set i landet. Her bidrog Christian VIII og Frederik VII; Oehlenschläger og Grundtvig; Freund,

Frölich og Lundbye; Bournonville, Hartmann og Gade; Allen, Fabricius og Steenstrup; Nyerup, Rafn og Worsaae, og mange, mange flere.

Det siges tit, at dansk romantik begyndte i 1802, da Adam Oehlenschläger skabte sit skæbnetunge digt om de guldhorn, der netop var stjålet og omsmeltet. Digtet blev til under inspiration fra tysk romantik og nordmanden Henrik Steffens, som forelæste i København. Og snart gik Oehlenschläger til teatret, med vikinger. Sørgespillet *Hakon Jarl* blev opført i 1808, på kongens fødselsdag. Det handlede om opgøret mellem hedenskab og kristendom i norsk vikingetid. Mange af Oehlenschlägers stykker og digte har emne i »det oldnordiske«, og et yndet tema var

Nicolai Abildgaard (1743–1809): *Ymer dier koen Odhumbla*, ca. 1777. Malet i Italien. 37 × 45,5 cm. Motivet, med Verdens skabelse ifølge gammelnordisk opfattelse, er hentet fra den Ældre Edda. Foto Hans Petersen. Statens Museum for Kunst.

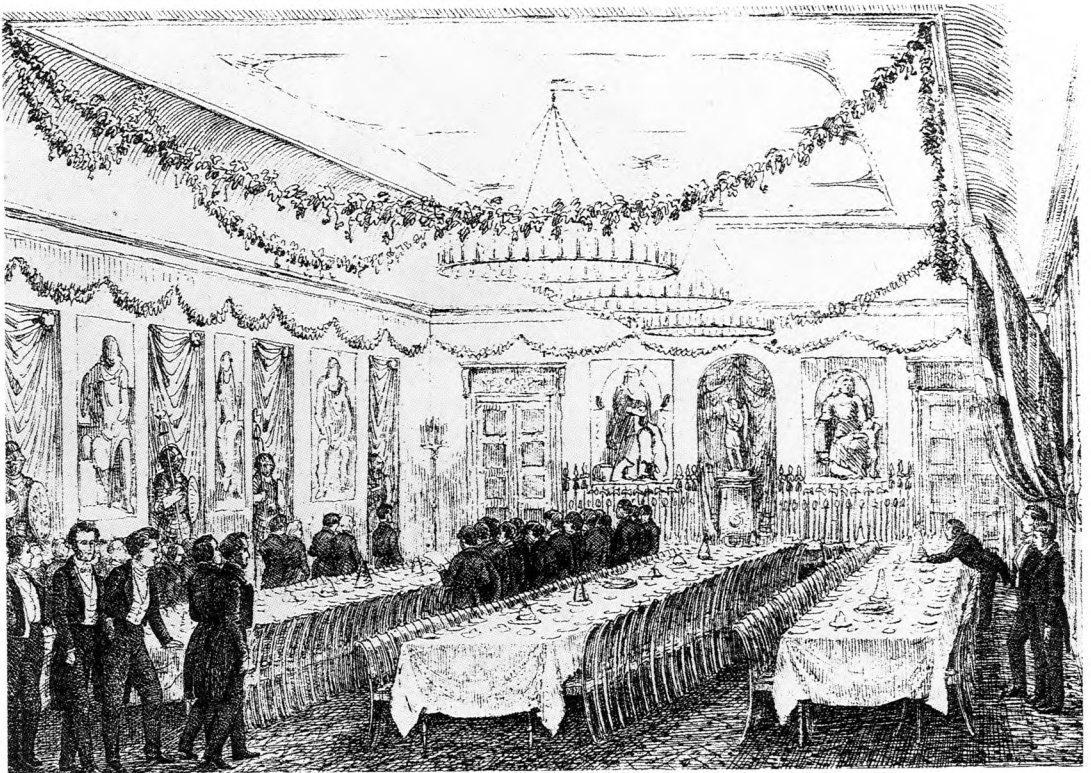
Nordens heltemod over for Sydens træskhed. Han blev hele Nordens »digterkonge«. Og han brugte ordet *viking*, der nu igen fik hævd i det danske sprog.

Nu gik det hurtigt. I 1808 kom den første danske oversættelse af Snorre Sturlassons Edda, med titlen: *Edda, eller Skandinavernes hedenske gudelære*. Den nordiske gudeverden fascinerede i ind- og udland. Grundtvig taler om *Asarusen*, og 1808 kom også hans bog *Nordens Mytologi* om det gammelnordiske livssyn. Siden udgav han folkelige oversættelser både af Saxo og af Snorre Sturlassons værk om norske konger, *Heimskringla*, foruden meget andet. Historien skulle efter hans mening bidrage til afsløringen af sandheden om livets mening og mål. Hans tanker, og

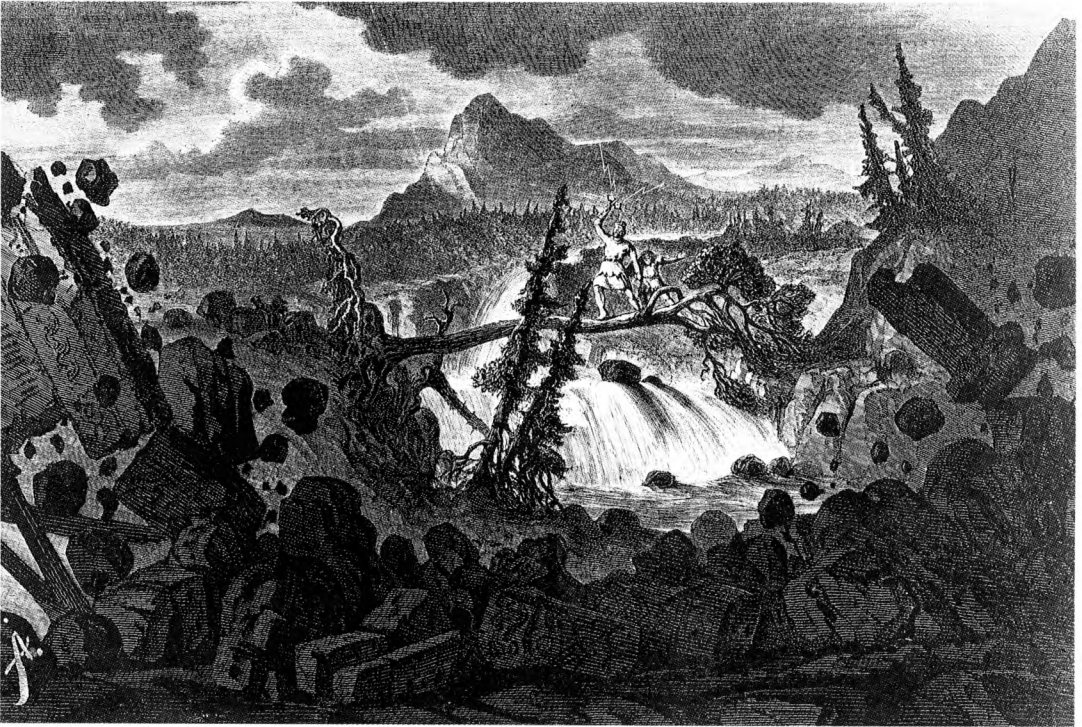
ikke mindst højskolebevægelsen, fik som bekendt vældig betydning for spredningen af viden om den nordiske kulturarv og holdningen til den.

Stadig var det skrifterne, som næsten alene tegnede »Hedenold«. Men der var nyt på vej. »Den kongelige Kommission til Oldsagers opbevaring« var oprettet i 1807 med den samling, som blev begyndelsen til vort Nationalmuseum. Fra 1816 til sin død i 1865 var Christian Jürgensen Thomsen leder af den. Han indsamlede og ordnede, og han åbnede samlingerne for offentligheden, og førte dem gennem mange omskifteligheder til Prinsens Palais, hvor Nationalmuseet er i dag.

Thomsen var ikke interesseret i specielt vikinger. Det blev hans unge med-

Sceneri fra »Den Nordiske Høitid til Fædrenes Minde« 1845, hvor de unge kunstnere Lorenz Frølich, Johan Lundbye og P.C. Skovgaard på rekordtid skabte vægudsmykningen med de nu klassiske billeder af nordiske guder, og hvor den 24-årige, nationalt sindede arkæolog J.J.A. Worsaae holdt indledningstalen. Billedet er fra forsiden af Mindeblade om Den Nordiske Høitid den 13 Januar 1845 – et hefte med gudebillederne, som blev udgivet af kunstnerne. Foto Det kongelige Bibliotek.

Sceneri fra August Bournonvilles dramatiske ballet fra 1868 *Thrymskviden*, fjerde akt, hvor Thor er på vej hjem fra jætten Thryms gæstebud med sin genvundne hammer. Tegning i *Illustreret Tidende* 1868. Foto Det kongelige Bibliotek.

hjælper J.J.A. Worsaae, der satte spotlight på dem. Worsaae var dybt engageret i tidens nationale spørgsmål og anlagde tit aktuelle og politisk betonedes synsvinkler på arkæologien. Hans første bog, *Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje* kom i 1843. Han var da 22 år, de slesvig-holstenske problemer var i politisk fokus, og indledningen lød: *Et Folk, der har Agtelse for sig selv og sin Selvstændighed, kan umulig blive stående ved en Betragtning af sin nuværende Tilstand alene. Det må nødvendigvis tillige henvende Blikket på den forbigangne Tid...* Fortiden skulle udforskes, men også bruges, og vikingerne skulle vise sig særlig brugbare.

Der blev lagt mærke til den unge Worsaae, og han holdt indledningstalen ved den store »Nordiske Høitid til Fædrenes Minde« i 1845, hvor ledende repræsentanter for dansk åndsliv og for

det nationalliberale parti mødtes for at tale om et samlet Norden. Alt var sat omhyggeligt i scene, og det var her, de tre unge kunstnere Lorenz Frölich, J.Th. Lundbye og P.C. Skovgaard på kun fire dage skabte vægudsmykningen: 11 vældige kartoner i ny stil med nordiske guder i overnaturlig størrelse. De gjorde stor lykke og blev bagefter udgivet i et hefte og meget flittigt genbrugt. Bissens store statue af valkyrien Brynhilde pyntede også. Grundtvig var til stede, og talerne drak på skift af et specielt fremstillet drikkehorn af sølv, Bragisbægeret. Samme år oprettedes ved universitetet en ny lærestol: i »de nordiske Sprog«, ved N.M. Petersen. Hertil hørte oldnordisk og mytologi, ligesom det har gjort på danske universiteter indtil i dag.

Ved midten af 1800-årene var den oldnordiske tradition fast og bredt indarbejdet i dansk kultur, og den nordiske

Kostumetegninger af Edvard Lehmann til opførelsen af *Thrymskviden* 1868. T.v. den listige Loke. T.h. den stærke gud Thor med sin hammer. Tegningerne er i henholdsvis Det Kongelige Teaters Arkiv og Bibliotek og Musikmuseet, Stockholm. Gengivet efter værket *Bournonvilleana*.

gudeverden var folkeeje. I 1846 blev det første danske lokomotiv døbt Odin. Selv balletten lod sig inspirere. Bournonville skabte i årene omkring 1864 (hvor Sønderjylland gik tabt) to store vikingeballetter med musik af Hartmann: *Valkyrien* i 1861 og *Thrymskviden* i 1868. Der var flot scenografi og mange dramatiske effekter; balletterne gjorde stort indtryk og fik mange opførelser.

Og Worsaae fortsatte. I 1846 drog han på opfordring af Christian VIII og på hans bekostning til England, Skotland og Irland for at studere arkæologiske spor af vikinger. Rejsen kom angiveligt i stand efter anmodning fra hertugen af Sutherland, der ønskede en oldforsker til Skotland for at studere nordiske fortidsminder. Men det er bestemt troligt, at Christian VIII så perspektiverne i at sende netop den unge, charmerende,

energiske, velskrivende og nationalt sindede Worsaae af sted. Emnet og manden var ideelle til intelligent og videnskabeligt begrundet fremhævelse af Danmarks fordums storhed og betydning for England. Han vendte hjem et år senere over Paris og efter til sidst at have beset Dannevirke. Og i et brev til moderen, skrevet i Dublin juleaften 1846, fortæller han, at han i et foredrag for The Royal Irish Academy havde fremført, at de danske vikinger ikke alene var røvere og mordere, men også havde dyrket fredelig handel – og i alt fald var lige så civiliserede som irerne.

Det synspunkt, at vikingerne ikke kun var brutale, søfarende barbarer – som vi stadig prøver at formidle i udlandet – fremsættes klart i hans bog fra 1851 om resultaterne af rejsen *Minder om de Danske og Nordmændene i Eng-*

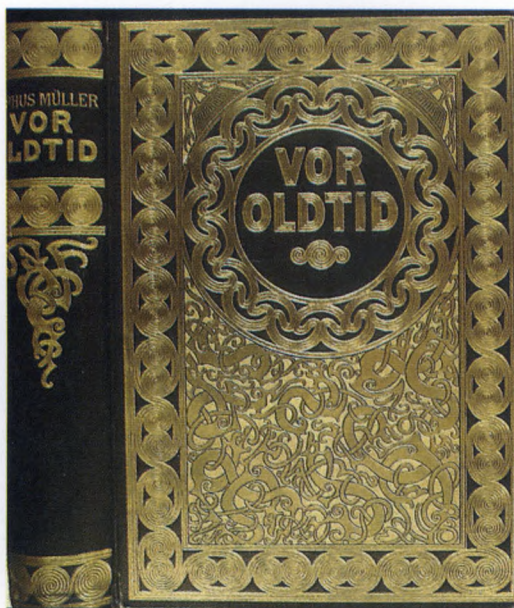

To prægtige mankestole med ornamenterede og forgyldte bronzebeslag (til køreheste) blev i 1861 fundet i en stor vikingetidsgrav i Søllested på Fyn sammen med andre ting. Fundene blev indsendt til »Kongens particulaire Cabinet«, og på Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskabs årsmøde i maj 1862 blev de fremlagt af kong Frederik VII. En del af fundene, bl.a. den her afbildede mankestol, blev hurtigt publiceret i *Antiquarisk Tidsskrift* 1861–1863 (1864).

land, Skotland og Irland. Foruden en fortrinlig fremlæggelse af det arkæologiske materiale, tolket på baggrund af også skriftlige kilder, fremhæver han vikingernes betydning, især de danske og norske, for de områder, de bosatte sig i. Og i slutkapitlet konkluderer han, at de ikke mindst skaffede sig indpas i England og Irland ved *Snildhed og fredelige Forbindelser, ved Søfart og Handel*, og at man ikke alene skulle tro datidens *Munkekroniker*, der kunne få en til at antage, at *Nordmændene og de Danske alene vare barbariske Vikinger, som kun ved den raæste Kraft havde skaffet sig Fodfæste...* Det var lige efter krigen mod slesvig-holstenerne, og bogen blev straks oversat til tysk og til engelsk. Worsaae havde hermed, på et politisk set vigtigt tidspunkt, leveret en glørværdig fortidsperiode, hvor danske og nordmænd også havde været store handelsmænd. – Det kan give anledning til eftertanke, at Ludvig Holberg i skriftet *Danmarks og Norges Søe-Historier* fra 1747 havde ønsket netop den egenskab,

for at man med rette kunne være patriotisk stolt af bedrifterne i den periode, vi i dag kalder vikingetiden. Men han kunne ikke finde belæg for det.

Efter nye studierejser udgav Worsaae i 1863 en ny bog *Den danske Erobring af England og Normandiet*. Det var det år prinsesse Alexandra blev gift med prinsen af Wales. Her fremhæver han, at det især var danskere, der slog sig ned i Normandiet. Og forordet slutter med bemærkninger om England: ... *det er vist, at ikke alene Normannerne, men også de Danske, have gyldige Krav på en betydningsfuld Andeel i det nuværende engelske, især af dansk-normannisk Aand besjælede, Folks Storhed og Magt*. Bogen slutter med en hyldest til *England – Folkfrihedens kraftige Bolværk – hvis Daad indtager en saa fremragende Plads i Menneskehedens Udviklings Historie*. Det kunne styrke dansk selvbevidsthed i den vanskelige tid op til 1864. Og emne og indhold viste særlig forbindelse med England, som man forventede politisk støtte fra.

Arkæologen Sophus Müllers store værk *Vor Oldtid* udkom i 1897. Bogbindets ryg og forside er dekoreret i »Dragestil«, som her viser tydelig inspiration fra Søllested-mankestolene samt fra bronzealderens spiralornamentik. Det kan bemærkes, at Müller i sin banebrydende artikel »Dyreornamentikken i Norden« fra 1880 kraftigt havde reageret mod brugen af ornamentter fra den nordiske fortid i samtidens kunst. Foto: Moesgård fotolaboratorium.

Worsaaes indsats blev gennembrudt for vikinger i moderne forstand – selv om det kun var en lille del af hans omfattende virke. I hans tid blev vikingetiden skilt ud som en særlig periode, arkæologien fik sin plads, og synet på vikingerne blev mere nuanceret. Nu fik perioden også historikernes interesse. Johannes Steenstrup skrev 1876–1882 firebindsværket *Normannerne* – hvis konklusion lå på linje med Worsaaes.

Og den folkelige interesse var usvækket. Fabricius' populære tobindsværk *Illustreret Danmarkshistorie for Folket* var udkommet allerede 1854–1855. Lorenz Frölich havde leveret mange fremragende tegninger til de ældste tidsafsnit – de er blevet klassikere – og her var desuden mange gode afbildninger af oldsager, som Worsaae 1854 havde udgivet i en bog. Det var i begyndelsen fra

bl.a. dette værks gengivelser af vikingetidens dyreornamentik, at kunsthåndværkere fik inspiration til arbejder i den »Dragestil«, eller »Oldnordiske Stil«, der var moderne i anden halvdel af 1800-årene og lidt ind i vort århundrede, og som blev brugt på alt muligt, lige fra komfurer fra Morsø Jernstøberi, sølvsmykker og bogbind til københavnske telefonkiosker og B&Ws bomærke på Verdensudstillingen i Paris 1904: et vældigt vikingeskib.

Men ved århundredskiftet var svælg mellem fiktionen i dens forskellige former og forskningen blevet meget stort, og fortidssværmeriet var på vej ud – dog ikke i litteraturen. I Erik Arups *Danmarkshistorie* fra 1926 er der ingen vikingeromantik og heltehistorier. Arups helte var de gode danske bønder, som passede deres jord og dyr.

SS-propaganda i Danmark under Besættelsen. I baggrunden en høj, lyshåret, »arisk« udseende mand med modigt blik og fortids våben. Hvervemærkat. Museet for Danmarks Frihedskamp, København.

Gennem et halvt århundrede har vi i Danmark, især i dagbladet Politiken, også truffet vikinger gennem Bo Bojesens tegninger. Her er ikke mange store helte og ikke megen patos! I 1981 udkom desuden en lille fornøjelig bog med tekst af Thorkild Ramskou og mange tegninger af Bo Bojesen. Foto: Moesgård fotolaboratorium.

Romantisk vikingedyrkelse voksede imidlertid frem i ny, perverteret form hos nazisterne, både i tysk og i dansk regi. Danske frivillige til Østfronten blev kaldt »Vikingerne sande Efterkommere«, og gravhøje, runesten, vikingeskibe og motiver fra nordisk mytologi blev yndede i dansk nazistisk propaganda, hvor man også hyldede indskrifter med runeagtige bogstaver og digte med stor patos i højstemt inspiration af oldnordisk stil.

Men nazismens vikingedyrkelse

havde tit et ufrivilligt komisk skær, som sikkert bidrog til at få det somme tider lidt højstemte i også den almindelige danske interesse ned på jorden. Det er nok ikke tilfældigt, at svenskeren Frans G. Bengtssons to bind af *Røde Orm* udkom i 1941 og 1945 og straks blev oversat til dansk. Og med Bo Bojesens »Vestrevikinger« og hans andre vikinger har vi nok et universalmiddel mod patetisk dyrkelse af dem.

Siden 1930'erne er vor konkrete viden om Danmarks egen vikingetid også vok-

Bjørn Nørgaard: Vikingetiden. Kartonen til det første af Christiansborg-tapeterne: 11 store gobeliner med motiver fra Danmarks historie skænket til Dronning Margrethe i anledning af 50-års fødselsdagen i 1990. Gengivet med tilladelse fra Hendes Majestæt Dronningen. Foto: Hans Petersen, Statens Museum for Kunst.

set dramatisk. F.eks. er næsten alle de store danske bygværker, som i dag er centrale for opfattelsen af perioden, fundet eller udgravet siden da. Det gælder bl.a. de ældste spor af vore ældste byer Ribe og Århus; skibsbegravelsen i Ladby; den lange bro over Ravnning Enge; det sagnomspundne Lejre; og de fire geometriske anlagte trelleborge. Den første af dem, Trelleborg på Sjælland, blev fundet i 1934 og gav det endelige dødsstød til opfattelsen af vikinger som primitive barbarer. Ingen havde forestillet sig, at de kunne planlægge og opføre så store, fornemme og komplicerede anlæg. I dag ved vi også en hel del om vikingetidens økonomi, levevilkår, kunst, osv., og vi kan begynde at skimte begivenhedshistorien i den tid, da Danmark blev Danmark. Sammen med nye forståelsesrammer for den altid fascinerende gammelnordiske digtning, mytologi og livssyn tegner det billedet af en

selvstændig og spændende kultur, som var vores.

Og de gode, gamle historier og digte om vikingetidens bedrifter, om de nordiske guder og om den nordiske ideverden udkommer i stadig nye oversættelser og genfortællinger. Og de har også i vort århundrede inspireret forfattere – som Johs. V. Jensen, Thøger Larsen, Martin A. Hansen, Thorkild Bjørnvig og Villy Sørensen – og kunstnere som Sigurd Vasegaard, Mogens Ziegler, Ingahild Grathmer og Bjørn Nørgaard.

I dag er der mange indgange til vikerne. De bliver brugt på mange måder og af mange. De er både nationale, nordiske og internationale. Vi har ikke dansk patent på dem – det er i flere henseender godt. Bag den danske interesse ligger utvivlsomt det forhold, at perioden er dramatisk, og at de bestyrker os i et selvværd og giver håb for fremtiden – at meget er muligt selv for et

lille land i en stor verden. De var internationale, foretagsomme, konstruktive og pragmatiske; de tilpassede sig godt i fremmede samfund; de var dygtige teknikere, havde en flot visuel kunst og en spændende digtning, og de gjorde det usædvanlige. Det passer godt til vor tid og til manges idealer i dag. Via arkæologien og den oldnordiske litteratur er de desuden både virkelige og menneskelige, og vi kan få glimt af det før-kristne livssyn. De er ikke abstrakte størrelser.

Vi kan så håbe, at den omsiggribende kommercialisering ikke vil kvæle eller korrumpere den oprigtige interesse for dem, og den forskning og formidling, som er hele grundlaget for, at vikingerne er blevet en del af dansk kultur. Det er her, vi som danskere søger vor nationale og kulturelle oprindelse.

Udvalgt litteratur

Se også de øvrige i teksten anførte arbejder.

- Britta Allzén: *Tid för vikingar. Vikingatid lanseras i nordisk konst*. Malmö Museers årsbok 1990.
- Mette Bligaard: *Fædrelandshistoriske billeder*. Udstillingskatalog, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1978.
- Bournonvilleana*, red. M. Hallar & A. Scavennius, 1992.
- Da guder var guder og helte var helte*, red. N. Hobolth m.fl. Udstillingskatalog, Nordjyllands Kunstmuseum, 1992.
- Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. 1979–1984.
- Dansk Identitetshistorie*, bd. 1–4, red. Ole Feldbæk, 1992.
- Dansk Litteraturhistorie*, bd. 2, af F.J. Bille-skov Jansen og Gustav Albeck, 1976.
- Dansk Teaterhistorie*, bd. 1, red. K. Kvam, J. Riisom, J. Wiingaard, 1992.
- Den kongelige danske Ballet*, red. S. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, u.å.
- Christine E. Fell: *Old English Wicing: A Question of Semantics*, *Proceedings of the British Academy* 72, 1986, s. 295–316.
- Christine E. Fell: *Modern English Viking*, *Leeds Studies in English*. New Series 18: *Studies in Honour of Kenneth Cameron*, red.

- T. Turville-Petre og M. Gelling, Leeds 1987, s. 111–122.
- Ludvig Holberg: *Danmarks og Norges Søs-Historie, Skrifter som udi Det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aaret 1747, Tredie Deel 1747 (Ludvig Holbergs samlede Skrifter, udg. Carl S. Petersen, bd. 15, 1935, s. 259–271).*
- Finn Hødnebo: *Who Were the First Vikings?, Proceedings of the Tenth Viking Congress, Larkollen, Norway, 1985*, red. J.E. Knirk. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke 9, Oslo 1987, s. 43–54.
- I Frejas sal*. Udstillingskatalog, Vejle Kunstmuseum 1993.
- Islandske håndskrifter og dansk kultur. Udstilling på Statens Museum for Kunst*, 1965.
- Jørgen Jensen: *Thomsens Museum. Historien om Nationalmuseet*, 1992.
- Ebbe Johansen: »Til Pryd i alle Nordiske Hjem«. Omkring den »oldnordiske« Stil, *Den Gamle By. Årbog* 1983, s. 71–104.
- P. Johansen: *Nordisk Oldtid og dansk Kunst*, 1907.
- Ellen Jørgensen: *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*, 1931.
- Ellen Jørgensen: *Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede*, 1943.
- Ole Klindt-Jensen: *A History of Scandinavian Archaeology*, London 1975.
- John T. Lauridsen: »Nu gjalder Luren...«, Fortiden i DNSAP's tjeneste, *Fund og Forskning i Det kongelige Biblioteks Samlinger* 32, 1993, s. 143–184.
- Hakon Lund: *Mindelunden ved Jægerspris*, 1976.
- C.F. Meinander: *Vikingahjälmen i saga och sanning, Bland böcker och människor. Bok- och personhistoriska studier till Wilhelm Odelberg den 1 juli 1983*, Uddevalla 1983, s. 249–275.
- Mindeblade om Den nordiske Høitid den 13. jan. 1845*.
- Jöran Mjöbjerg: *Romanticism and Revival, The Northern World*, red. D.M. Wilson, London 1980, s. 207–238.
- Wivan Munck-Jørgensen: *Bragesnak, Skalk* 1989 nr. 4, s. 18–27.
- Mogens Nykjær: *Nationalopdragelse, mytologi og historie. Om guldalderens monumental-maleri, En bog om kunst til Else Kai Sass*, 1978, s. 320–340.
- Ordbog over Det danske Sprog*, bd. 26: »Viking, Vikinge-«, 1952.
- Thorkild Ramskou, med tegninger af Bo Bojesen: *Fra vikingernes hverdag*, 1981.
- Marianne Ritzau: *Oldnordisk Dragestil – en*

- epoke hos Voss, *Vejle Amts Årbog* 1993, s. 11–26.
- H.D. Schepelern og Ulla Houkjær: *The Kronborg Series. King Christian IV and his Pictures of Early Danish History*, 1988.
- David M. Wilson og Else Roesdahl: Vikingarnas betydelse för Europa, *Frihetens Källa. Nordens betydelse för Europa*, red. S. Karlsson, Stockholm 1992, s. 38–63.
- J.J.A. Worsaae: *Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland*, 1851.
- J.J.A. Worsaae: *Nordiske Oldsager i Det Kongelige Museum i Kjøbenhavn*, 1859 (forøget udgave af *Afbildninger fra det Kgl. Museum for nordiske Oldsager i Kjøbenhavn*, 1854).
- J.J.A. Worsaae: *Den danske Erobring af England og Normandiet*, 1863.
- J.J.A. Worsaae: *De danskes Kultur i Vikingetiden*, 1873.
- J.J.A. Worsaae: *En Oldgranskers Erindringer 1821–1847*, udg. ved Victor Hermansen, 1934.
- J.J.A. Worsaae: *Af en Oldgranskers Breve 1848–1885*, udg. ved Victor Hermansen, 1938.
- Vibe Ødegaard: Mellem sagnhistorie, videnskab og nationalpolitik. Om arkæologen J.J.A. Worsaae og hans faglige diskussioner 1840–1850, *Fortid og Nutid* 1994, s. 3–23.